

MICHAŁ KWIATKOWSKI, ANNA ODROWĄŻ-COATES (RED.), *Raporty z badań pedagogicznych*, 2, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa 2017, ss. 221

W 2017 roku została wydana, nakładem Wydawnictwa Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, wieloautorska monografia pod redakcją Michała Kwiatkowskiego i Anny Odrowąż-Coates *Raporty z badań pedagogicznych*. Książka jest drugą z tej serii publikacją. Pierwsza monografia, opublikowana w roku 2014 także przez Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, zawierała szesnaście rozdziałów, które zostały podzielone na dwie części: *Pedagogika w ujęciu ilościowym* oraz *Pedagogika*

w ujęciu jakościowym. „Koncepcja tak opracowanej monografii zrodziła się podczas dyskusji na temat współpracy naukowej wydziałów pedagogicznych polskich uczelni”⁶. Ideą przyświecającą omawianej serii jest „promocja młodych i zdolnych doktorów pedagogiki”⁷ poprzez prezentację najbardziej interesujących artykułów, które stanowią rekapitulację ich rozpraw doktorskich. Uzasadniając podjętą inicjatywę, Redaktorzy serii wskazują m.in. na „niedostateczną dostępność wyników badań zawartych w rozprawach doktorskich. Nie każdy doktor decyduje się na wydanie książki lub artykułów napisanych na podstawie doktoratu – w takiej sytuacji rozprawa dostępna jest jedynie w bibliotece (zazwyczaj czytelnia) uczelni, na której ją obroniono”⁸. Elementem łączącym prezentowane prace doktorskie jest fakt, iż „oparte są w większości na podejściu idiograficzno-interpretatywnym, popartym jednakże paradygmatem mieszanych technik zbierania danych ilościowych i jakościowych w modelu triangulacji narzędzi badawczych”.

Założeniem recenzowanej monografii opublikowanej w 2017 roku jest prezentacja problematyki dysertacji doktorskich obronionych w latach 2014-2017 w siedmiu polskich uczelniach: Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytecie w Białymstoku, Uniwersytecie Gdańskim, Uniwersytecie Łódzkim, Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wyższej Szkole Nauk Społecznych Pedagogium w Warszawie oraz Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie. Promotorami prezentowanych doktoratów byli: prof. dr hab. Ryszard Bera, prof. dr hab. Agnieszka Cybal-Michalska, prof. UMCS, dr hab. Anna Kanios, prof. dr hab. Joanna Madalińska-Michalak, prof. dr hab. Maria Mendel, prof. dr hab. Jerzy Nikitorowicz, prof. dr hab. Barbara Smolińska-Theiss, prof. dr hab. Bogusław Śliwerski.

Książka podzielona jest na trzy części:

I – *Zagadnienia pedeutologiczne i andragogiczne*

II – *Problematyka rodziny i środowiska*

III – *Aksjologiczne aspekty pedagogiki pracy*

Jedenaście rozdziałów zawartych w monografii poprzedza wstęp, wyjaśniający m.in. założenia monografii.

Część I *Zagadnienia pedeutologiczne i andragogiczne* uwzględnia pięć rozdziałów. W tekście *Przygotowanie nauczycieli do realizacji zadań z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego*, autorstwa Anny Wnuk (Instytut Transportu Samochodowego, Centrum Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego)⁹, podjęto problematykę przygotowania „nauczycieli szkół podstawowych do realizacji zadań z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego (zwanym wychowaniem komunikacyjnym) na tle współczesnych zagrożeń, działań zapobiegających i edukacji” (s. 16). Przepro-

⁶ M. Kwiatkowski, A. Odrowąż-Coates (red.), *Raporty z badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa 2014, s. 9.

⁷ Tamże.

⁸ Tamże, s. 8.

⁹ Dysertacja doktorska napisana pod kierunkiem prof. dra hab. Bogusława Śliwerskiego, z promotorstwem pomocniczym dra Stefana Kwiatkowskiego, obroniona na Wydziale Nauk Pedagogicznych w Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie w 2015 r.

wadzenie badań „metodą wywiadów telefonicznych wspomaganych komputerowo (CATI) przy zastosowaniu aplikacji CADAS” (s. 23) pozwoliło uzyskać rzetelną wiedzę na temat badanej grupy, w tym m.in. aktywności w dziedzinie doskonalenia zawodowego w ostatnich trzech latach, prowadzenia przez respondentów ewaluacji własnej pracy, prowadzenia zajęć z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego w formie klubu lub zajęć dodatkowych. Uzyskane wyniki badań stanowiły podstawę do sformułowania wniosku o dodanie do listy zawodów specjalności zawodowej nauczycieli wychowania komunikacyjnego w szkole podstawowej. Mimo negatywnego stanowiska Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej wartość zgromadzonego materiału empirycznego, jak również wnioski sformułowane po zakończeniu badań są nie do przecenienia.

Emilia Żyłkiewicz-Płońska (Uniwersytet w Białymstoku)¹⁰ w artykule zatytułowanym *Europejski wymiar edukacji w kontekście mobilności studentów wybranych krajów Unii Europejskiej na przykładzie programu „Uczenie się przez całe życie” Erasmus* przybliżyła problem europejskiego wymiaru w edukacji, realizowanego przez studentów wybranych krajów UE, którzy uczestniczyli w programie „Uczenie się przez całe życie” Erasmus. Badania przeprowadzone zostały metodą sondażu diagnostycznego oraz studium przypadku. Wyniki badań pozwoliły Autorce na sformułowanie ważnych wniosków, w tym m.in. „potrzebę zachęcania młodych ludzi do uczestnictwa w międzynarodowej mobilności edukacyjnej” (s. 43), która „może sprzyjać zjawisku poszerzania identyfikacji od narodowej, przez europejską, ku globalnej” (s. 43). Na zakończenie Autorka podkreśliła transgresyjny charakter międzynarodowej mobilności edukacyjnej, która umożliwia młodym ludziom „pełniej żyć wspólnie” (s. 45).

W rozdziale *Miejsce mobilności i edukacja. Dorośli Polacy w Reykjavíku* Małgorzata Zielińska (Uniwersytet w Gdańsku)¹¹ odwołuje się do swej pracy doktorskiej, która jest „analizą uczenia się dorosłych migrantów z perspektywy miejsca i mobilności” (s. 48). Autorka przeprowadziła badania wśród migrantów mieszkających w islandzkim rejonie stołecznym, które miały charakter etnograficzny. Małgorzata Zielińska podkreśla, iż w dotychczasowych teoriach z zakresu edukacji dorosłych i całościowego uczenia się zwracano uwagę na czas w procesie uczenia się, tymczasem wyniki prezentowanych w dysertacji badań zwracają uwagę na nowy element, jakim jest „z jednej strony miejsce i lokalność oraz z drugiej strony ruch”. Migracja oznacza nowe miejsce zamieszkania, co powoduje – niezależnie od wieku – konieczność uczenia się. „W tym sensie miejsce uczy pod wpływem rozciągniętych w czasie zdarzeń, relacji, czynności” (s. 64).

Marcin Rojek (Uniwersytet Łódzki) w rozdziale *Międzypokoleniowe uczenie się nauczycieli w szkole podstawowej i gimnazjum. Studium przypadków*¹² prezentuje wy-

¹⁰ Dysertacja doktorska napisana pod kierunkiem prof. zw. dra hab. Jerzego Nikitorowicza, obroniona na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku w 2015 r.

¹¹ Dysertacja doktorska, napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Marii Mendel „Miejsce, mobilność i edukacja. Dorośli Polacy w Reykjavíku”, obroniona w 2016 r. na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego.

¹² Dysertacja napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Joanny Madalińskiej-Michalak, obroniona na Wydziale Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego w 2016 r.

niki badań, których celem było „wzbogacenie wiedzy pedagogicznej na temat kształtowania się międzypokoleniowego uczenia się nauczycieli w szkole podstawowej i gimnazjum” (s. 69). W badaniach zastosowano metodę studium przypadku. Wyniki ukazały, iż nauczyciele „w pierwszej kolejności postrzegali siebie i innych nauczycieli przez pryzmat pełnionych ról” (s. 88). Jednocześnie, badania potwierdziły, iż „najstarsi nauczyciele w relacjach międzypokoleniowych poznawali możliwości stosowania nowych technologii w edukacji i korzystania z różnych źródeł doskonalenia zawodowego”, jednocześnie „najmłodsze i średnie pokolenie nauczycieli uczyło się od najstarszego pokolenia zachowawczości, sceptycyzmu w stosunku do nowości, do eksperymentowania i wiedzy naukowej” (s. 88).

Małgorzata Dżimińska (Wyższa Szkoła Nauk Społecznych Pedagogium w Warszawie) w rozdziale *Refleksyjność nauczyciela jako strategia podnoszenia poziomu nauczania w polskiej szkole*¹³ omówiła badania, których celem uczyniła próbę „rozpoznania właściwości i determinantów refleksyjności nauczyciela oraz opracowanie propozycji jej wykorzystania jako strategii podnoszenia poziomu nauczania w polskiej szkole” (s. 93-94). Zostały one przeprowadzone z wykorzystaniem badań ilościowych i jakościowych. Uzyskane wyniki pozwoliły Autorce sformułować m.in. następujące wnioski: refleksyjni nauczyciele powinni budować interpretację jakości nauczania, „rozwijanie refleksyjności nauczyciela stanowi jedną z możliwych strategii podnoszenia poziomu nauczania” (s. 109), istnieje potrzeba sformułowania i stałego aktualizowania zestawu oczekiwań w zakresie rozwoju zawodowego nauczyciela, z jednoczesnym dostosowywaniem systemu awansu zawodowego, dla jakości procesu nauczania ważną rolę odgrywa „wewnętrzny stan mobilizacji dla pracy, do rozwoju” (s. 110).

W części II *Problematyka rodziny i środowiska* uwzględniono trzy rozdziały. Pierwszy, zatytułowany *Empiryczne modele zasobów rodzinnych* autorstwa Marty Kuleszy¹⁴, stanowi „zwieńczenie długoletniej pracy nad próbą szerszego zinterpretowania, a także ugruntowania terminu «zasoby rodzinne» w polskiej pedagogice” (s. 116). Badania nad tym obszarem miały charakter diagnostyczny. Autorka wykorzystwała w nich „triangulację metod umożliwiającą łączenie badań ilościowych i jakościowych” (s. 125). Analiza teoretyczna i empiryczna podjętego problemu pozwoliła Autorce stwierdzić, iż „termin «rodzinne zasoby» jest pojęciem wielopłaszczyznowym i dynamicznym” (s. 135). Pojęcie to jest także postrzegane w aspekcie kontekstualnym. Jednocześnie, w relacjach specjalista-rodzina istotne jest dogłębne poznanie „funkcjonalności danego systemu rodzinnego” (s. 136).

Renata Gardian-Miałkowska w rozdziale *Socjalizacyjne i wychowawcze uwarunkowania prostytucji mężczyzn*¹⁵ przedstawiła badania, których celem było „zgro-

¹³ Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Beaty Nowak, obroniona w Wyższej Szkole Nauk Społecznych Pedagogium w Warszawie w 2016 r.

¹⁴ Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Barbary Smolińskiej-Theiss, obroniona na Wydziale Nauk Pedagogicznych Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie w 2014 r.

¹⁵ Raport z badań przygotowany na podstawie rozprawy doktorskiej napisanej pod kierunkiem prof. dra hab. Jerzego Kwaśniewskiego, dr Aleksandry Tułciał-Deliowskiej, obronionej

madzenie wiedzy o mężczyznach angażujących się w prostytucję, o ich cechach demograficzno-społecznych, motywach podejmowania świadczenia odpłatnych usług seksualnych, o formach i okolicznościach tej aktywności oraz o socjalizacyjnych i wychowawczych, zwłaszcza rodzinnych uwarunkowaniach prostytucji męskiej". W badaniach posłużono się metodami: obserwacji bezpośredniej, analizy treści stron internetowych oraz wywiadem swobodnym. Wyniki badań potwierdziły, iż badani mężczyźni wychowywali się w rodzinach dysfunkcyjnych i niewydolnych wychowawczo, dlatego nie oczekiwali pomocy ze strony rodziców. Autorka podkreśliła, iż wejście na drogę prostytucji ma charakter procesualny oraz jest wynikiem doświadczeń kryzysowych i traumatycznych.

W rozdziale *Rodzina wobec wyzwań opieki nad seniorem – między wsparciem a odrzuceniem*¹⁶ Katarzyna Kołaczyńska zaprezentowała wyniki badań, których celem było „odkrycie, w jaki sposób rodzina ujmowana zgodnie z teorią systemową reaguje na zmiany i przeobrażenia zachodzące wewnątrz niej, gdy starzeje się jeden z jej członków” (s. 154). W badaniach zastosowano metodę biograficzną. Podsumowując prezentację wyników badań, Autorka podkreśliła konieczność uwzględniania w programach nauczania modułu związanego „z opieką nad drugim człowiekiem” (s. 162).

W części III *Aksjologiczne aspekty pedagogiki pracy* zawarte są trzy rozdziały.

W pierwszym *Aksjologiczne korelaty funkcjonowania zawodowego pracowników socjalnych*¹⁷ Katarzyna Tarka-Rymarz podejmuje problematykę funkcjonowania zawodowego pracowników socjalnych, rozpatrywanego „w kontekście cenionych wartości życiowych” (s. 168). W badaniach Autorka zastosowała metodę diagnostyczną, której wyniki pozwoliły na sformułowanie m.in. wniosków odnośnie udoskonalenia procesu kierowania pracą pracowników socjalnych „dotyczących zakresu jasnego określania ich obowiązków i zadań” (s. 177), „kształtowania w nich poczucia odpowiedzialności zawodowej poprzez ocenę realizacji zadań” (s. 177), w procesie doskonalenia zawodowego „należy zwrócić większą uwagę na kształtowanie umiejętności radzenia sobie w sytuacjach trudnych” (s. 177), jak również wskazane jest zwiększenie liczby godzin oraz wzbogacenie oferty szkoleń „dotyczących procesu wypalenia zawodowego” (s. 177).

W rozdziale *Orientacje zawodowe młodzieży z zespołów szkół zawodowych*¹⁸ Lucyna Myszka-Strychalska zaprezentowała wyniki badań, w których sformułowała następujący główny problem badawczy: „W jakim stopniu i zakresie zmienne osobowościowe i społeczne rzutują na rodzaj i jakość przejawianych orientacji zawodowych młodzieży oraz jej poglądy i opinie na temat uwarunkowań i złożoności współczesnego rynku pracy?” (s. 184). W badaniach zastosowano meto-

na Wydziale Nauk Pedagogicznych Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie.

¹⁶ Rozprawa napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Barbary Smolińskiej-Theiss, obroniona na Wydziale Nauk Pedagogicznych Akademii Specjalnej w Warszawie w 2017 r.

¹⁷ Rozprawa napisana pod kierunkiem dr hab. Anny Kanios, prof. UMCS, obroniona na UMCS w Lublinie w 2015 r.

¹⁸ Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Agnieszki Cybal-Michalskiej, obroniona na Wydziale Nauk Pedagogicznych UAM w Poznaniu w 2016 r.

dę sondażu diagnostycznego. Wyniki badań umożliwiły Autorce sformułowanie m.in. następujących wniosków: liczna grupa respondentów deklaruje „niezadowolone z dokonanych wyborów i niezdecydowanie co do przyszłości” (s. 197), co jest poważnym wyzwaniem dla poradnictwa zawodowego, a ponadto – młodzież technikum „częściej niż uczniowie szkół zawodowych deklaruje gotowość do zmiany swoich preferencji zawodowych” (s. 199).

W rozdziale *Adaptacja zawodowa a poczucie szczęścia młodych emigrantów polskich w Wielkiej Brytanii*¹⁹ Renata Krawczyk zaprezentowała wyniki badań, których „przedmiotem była zależność adaptacji zawodowej młodych polskich emigrantów w nowym środowisku zawodowym rozpatrywanym w kontekście ich poczucia szczęścia” (s. 204). Badania przeprowadzono wśród 200 Polaków w wieku 18-35 lat pracujących w Wielkiej Brytanii. Adaptacja zawodowa została poddana badaniom w kontekście *zadowolenia z pracy, poczucia kontroli i radzenia sobie z problemami*. „Okazuje się że prawie dwie trzecie polskich emigrantów (61%) dość powszechnie wyraża w mniejszym lub większym stopniu swoje zadowolenie z wykonywanej za granicą pracy” (s. 207) „(...) osoby, które podjęły decyzje o opuszczeniu Polski i obecnie funkcjonują zawodowo w innych warunkach cechuje większe nasilenie wewnętrznego poczucia kontroli nie tylko w sytuacji pracy, ale także w innych dziedzinach życia (...) ogólne wysokie poczucie kontroli cechuje 45% badanych pracowników zatrudnionych w Wielkiej Brytanii” (s. 209). W przypadku *radzenia sobie z problemami* „Najczęściej stosowanymi strategiami wśród młodych polskich emigrantów okazały się strategie pozytywne, czyli analiza sytuacji (1,78), akceptacja sytuacji (1,58) oraz aktywne podejście (1,54)” (s. 211). Uzyskane wyniki badań potwierdzają, iż „emigranci charakteryzują się przeciętnym poziomem poczucia szczęścia, a większa część badanych osób jest nastawiona optymistycznie (...)” (s. 213).

Recenzowana monografia jest bogatym źródłem wiedzy z zakresu problematyki badawczej podejmowanej w dysertacjach doktorskich w ostatnich trzech latach, co może inspirować eksplorację nowych obszarów badawczych. Niepodważalną wartością książki jest prezentacja różnorodnych ujęć metodologicznych, które mogą być przyczynkiem do dalszych badań.

Publikacja stanowi kompendium wiedzy dla badaczy z zakresu pedagogiki, psychologii oraz socjologii, a także dla studentów i doktorantów studiujących wymienione dziedziny nauki.

BIBLIOGRAFIA

Kwiatkowski M., Odrowąż-Coates A. (red.), *Raporty z badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa 2014.

Izabella Kust

¹⁹ Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dra hab. Ryszarda Bery, obroniona na UMCS w Lublinie w 2015 r.